

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗ
τρεις μεσαιωνικές
μελέτες

ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΝΟΔΕΥΟΜΕΝΗ
ΑΠΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ
ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΥΣΣΑ

ΤΡΕΙΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗ

ΤΡΕΙΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

*Έκδοση συνοδευόμενη από νεοελληνική μεταγραφή,
υποσημειώσεις, επιλεγόμενα του*
ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΥΣΣΑ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Κλασικά νεοελληνικά κείμενα

Εμμανουήλ Ροΐδη, Τρεις μεσαιωνικές μελέτες

Έκδοση συνοδευόμενη από νεοελληνική μεταγραφή, υποσημειώσεις, επιλεγόμενα του Δημήτρη Φύσσα

Εικονογράφηση εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παπαμιχαλόπουλος

Υπεύθυνη έκδοσης: Υβόνη Καρύδη

Επιμέλεια – Διόρθωση: Ευαγγελία Δάλκου

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Φιλμ – Μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Δημήτρης Φύσσας, Αθήνα, 2017

Πρώτη έκδοση σε 1.900 αντίτυπα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούνιος 2018

KET Βο75 ΚΕΠ 489/18 ISBN 978-960-16-7517-6

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αἱ μάγισσαι τοῦ μεσαιῶνος	9
Ἡ ἑορτὴ τοῦ ὄνου κατὰ τὸν μεσαιῶνα	61
Οἱ βρυκόλακες τοῦ μεσαιῶνος	97
Δέκα σύντομα ἐπιλεγόμενα	121
Οφειλές	125
Εργογραφία Δημήτρη Φύσσα	127

Προτροπή του μεταγραφέα

Στη δεξιά σελίδα υπάρχει το πρωτότυπο κείμενο, ενώ στην αριστερή η μεταγραφή στη δημοτική και οι υποσημειώσεις. Ο μεταγραφέας προτρέπει αναγνώστες/ώστριες να διαβάζουν δεξιά, χρησιμοποιώντας βοηθητικά και μόνο τα της αριστερής σελίδας. Περισσότερα στα Επιλεγόμενα.

ΑΙ ΜΑΓΙΣΣΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ

1868

Α΄

Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ των ποιητών και μυθογράφων είναι, καθώς λένε, το φτιασίδι της Ιστορίας, ένα μαγικό κιάλι που τόσο πολύ ομορφαίνει κι αλλοιώνει ό,τι βλέπει, ώστε, όταν τα ξαναδεί κανείς με γυμνό μάτι, αμέσως αποστρέφει το βλέμμα του με απορία και φρίκη. Στην οπτική αυτή παγίδα πέφτει, περισσότερο από κάθε άλλον, αυτός που αναζητάει την εικόνα του Μεσαίωνα στις ιπποτικές ραψωδίες. Το μάτι του θαμπώνεται από τις ολόχρυσες πανοπλίες, τις σημαίες που κυματίζουν και το θυμίαμα που καίει μέρα νύχτα μπροστά στο θυσιαστήριο, κι έπειτα δακρύζει ελαφρά, όταν αναλογιστεί ότι κάτω από τους ατσαλένιους εκείνους θώρακες κρύβονταν ευσεβείς και πιστές καρδιές, που πάλλονταν υπέρ της θρησκείας, της πατρίδας και της τιμής, ότι μόνο οι αδάμαστοι εκείνοι ιππότες διατρέχανε όλη τη Γη, διορθώνοντας τις αδικίες, κατανικώντας τους δυνάστες και ανορθώνοντας τους αδύνατους, ενώ οι γυναίκες και οι παρθένες αρραβωνιαστικιές τούς περίμεναν νύχτα μέρα στα δωμάτια των πύργων, παρακαλώντας τον Ύψιστο να γυρίσουν ή ετοιμάζοντας βάλσαμο για τις πληγές τους. Και τι να πει κανείς για τον τολμώ χριστιανικό ζήλο, που έστειλε μακριά από την πατρική εστία

Α΄

Ἡ ΦΑΝΤΑΣΙΑ τῶν ποιητῶν καὶ μυθογράφων εἶναι, λέγουσι, τὸ ψιμύθιον τῆς ἱστορίας, διόπτρα μαγικὴ τοσοῦτον τὰ βλεπόμενα καλλωπίζουσα καὶ ἀλλοιοῦσα, ὥστε ἅμα ἀτενίσῃ τις ἔπειτα εἰς αὐτὰ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, εὐθὺς ἀποστρέφει τὸ βλέμμα μετ' ἀπορίας καὶ φρίκης. Εἰς τὴν ὀπτικὴν ταύτην παγίδα ὑπόκειται εἰ πέρ τις καὶ ἄλλος ὁ ἐν ταῖς ἱπποτικαῖς ραψωδίαις ἀναζητῶν τὴν εἰκόνα τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ θαμβοῦται ὑπὸ τῆς λάμψεως τῶν καταχρύσων πανοπλιῶν, τῶν κυμαινομένων σημαίων καὶ τοῦ νυχθημερὸν πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου καιομένου θυμιάματος, εἶτα δὲ ὑγραίνεται, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι ὑπὸ τοὺς χαλυβδίνους ἐκείνους θώρακας ἐκρύπτοντο εὐσεβεῖς καὶ πισταὶ καρδίαι, ὑπὲρ τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς τιμῆς πάλλουσαι, μόνον ὅτι οἱ ἀδάμαστοι ἐκεῖνοι ἱππῶται περιήρχοντο τὴν γῆν ὀλόκληρον ἀνορθοῦντες τὰς ἀδικίας, καταβάλλοντες τοὺς δυνάστας καὶ ἀνυψοῦντες τοὺς ἀδυνάτους, ἐνῶ αἱ σύζυγοι καὶ αἱ μνηστὰι παρθένοι ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα περιέμενον αὐτοὺς νυχθημερὸν εἰς τὰ δώματα τῶν πύργων, δεόμεναι εἰς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου των ἢ ἐτοιμάζουσαι βάλσαμον διὰ τὰς πληγὰς των. Τί δὲ νὰ εἶπη τις περὶ τοῦ τότε χριστιανικοῦ ζήλου, τοῦ ἐξωθήσαντος μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐστίας

όλα γενικά τα έθνη για να κατακτήσουν τον άγιο τάφο, τι για την τοτινή ευαγγελική ταπεινότητα, η οποία τόσο πολλούς άρχοντες και ηγεμονίσκους έπειθε ν' ανταλλάξουν το στέμμα με το ράσο και να τριγυρνάνε ξυπόλυτοι στην οικουμένη, μοιράζοντας ψωμί και παρηγοριά στους δυστυχημένους, τι για την τοτινή αγνότητα, για την οποία πολλά παντρεμένα ζευγάρια –αν και φλέγονταν από ανίκητο έρωτα μεταξύ τους– συζούσαν ωστόσο και πέθαιναν παρθένοι πάνω στο άσπιλο συζυγικό τους κρεβάτι, τι –τελευταίο– για τους τοτινούς αγίους, που οι αίτιοί τους έριχναν σκιά με τις φτερούγες τους, οι άγγελοι τους συγκρατούσαν όταν έπεφταν, και μενεξέδες ή ανεμώνες φύτρωναν εκεί όπου πατούσαν τα σαντάλια τους;

Β'

Τέτοιο είναι το πασίγνωστο ποιητικό πανόραμα του Μεσαίωνα, του «παλιού καλού καιρού», όπως τον λένε οι Γάλλοι. Μια μονάχα κηλίδα άφησαν στον Μεσαίωνα οι ραψωδοί: οι ακούραστοι αυτοί φτιασιδωτές, καταλαβαίνοντας, φαίνεται, την ανάγκη να υπάρξει έστω μια σκιά στην απαστράπτουσα εικόνα τους, ένα μόνο πλάσμα άφησαν γυμνό, αστόλιστο και ρυτιδιασμένο, τη Μάγισσα, που την έκαναν ένα είδος κάκοσμου οχετού, όπου διοχέτευαν όλες τις βρομιές, όλα τα αίσχη και όλες του Μεσαίωνα τις ασχήμιες. Κι όμως η Μάγισσα αυτή είναι η γνήσια απόγονος της όμορφης Κίρκης,¹ που είχε τόση ομορφιά, ώστε οι εραστές της από τον θαυμασμό μετατρέπονταν σε ζώα,

---

1. Μάγισσα της ελληνικής μυθολογίας, γνωστή σε μας ιδίως από την *Οδύσσεια*.

ἄθροα τὰ ἔθνη πρὸς κατάκτησιν τοῦ ἁγίου Τάφου, τί περὶ τῆς τότε εὐαγγελικῆς ταπεινότητος, ἣτις τοσούτους ἄρχοντας καὶ ἡγεμονίδας ἔπειθε ν' ἀνταλλάξωσι στέμμα ἀντὶ ράσου καὶ νὰ περιέρχωνται γυμνόποδες τὴν οἰκουμένην διανέμοντες ἄρτον καὶ παραμυθίαν εἰς τοὺς δυστυχοῦντας, τί περὶ τῆς τότε ἀγνότητος, ἐξ ἧς πολλοὶ σύζυγοι ὑπὸ ἀνικῆτου πρὸς ἀλλήλους φλεγόμενοι ἔρωτος συνέζων ὅμως καὶ ἀπέθνησκον παρθένοι ἐπὶ τῆς ἀσπίλου κοίτης, τί τελευταῖον περὶ τῶν τότε ἁγίων, οὓς οἱ ἅετοι ἐσκίαζον διὰ τῶν πτερύγων, οἱ ἄγγελοι ὑπεστήριζον καταπίπτοντας καὶ ἴα καὶ ἀνεμῶναι ἐβλάστανον ὑπὸ τὰ ἴχνη τῶν σανδαλίων των!

Β'

Τοιοῦτον εἶναι τὸ γνωστὸν τοῖς πᾶσι ποιητικὸν πανόραμα τοῦ μεσαιῶνος, τοῦ «καλοῦ παλαιοῦ καιροῦ», ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὸν οἱ Γάλλοι. Μίαν μόνην ἀφῆκαν ἐν αὐτῷ οἱ ραψωδοὶ κηλίδα. Οἱ ἀκάματοι οὗτοι καλλωπισταὶ αἰσθανθέντες, φαίνεται, τὴν ἀνάγκην καὶ σκιᾶς ἐν τῇ ἀπαστραπτούσῃ αὐτῶν εἰκόني, ἐν μόνον πλάσμα κατέλιπον γυμνόν, ἀψιμυθίωτον καὶ ἐρρυτιδωμένον, τὴν Μάγισσαν, ἣν κατέστησαν εἶδός τι δυσώδους ἀμάρας, εἰς ἣν διωχέτευσαν πάντας τοὺς ρύπους, πάντα τὰ αἴσχη καὶ ὅλας τοῦ μεσαιῶνος τὰς ἀσχημίας. Καὶ ἐν τούτοις ἡ Μάγισσα αὕτη εἶναι ἡ γνησία ἀπόγονος τῆς ὠραίας Κίρκης, τῆς ὁποίας τὸ κάλλος ἦτο τοσοῦτον, ὥστε ὑπὸ τοῦ θαυμασμοῦ ἀπεκτηνοῦντο οἱ

της Κασσάνδρας,² της Πυθίας³ και της Σίβυλλας,⁴ που τους χρησμούς της τους άκουγαν οι πρόγονοί μας γονατιστοί, της Νόρμας⁵ και της Βελλέδας,⁶ που τα χνάρια τους τα φυλούσαν στα μονοπάτια των δασών οι Κέλτες⁷ κι οι Γαλάτες⁸ όμως τον Μεσαίωνα διώκεται σαν άγριο θηρίο, ζει σε σπηλιές και σ' ερείπια, ο κόσμος την καταριέται όταν περνάει, τα παιδιά την πετροβολούν στα σταυροδρόμια και οι παπάδες τη θάβουν ζωντανή ή την καρφώνουν σ' αναμμένα κάρβουνα. Και σαν να μην αρκούσαν τόσες οδύνες, οι ποιητές ρίχνουν στη δυστυχημένη και τη σκληρότερη πέτρα, παριστάνοντάς την πάντα άσχημη και γριά. Και μόνο η λέξη «Μάγισσα» φέρνει αμέσως στο μυαλό τα φρικαλέα εκείνα γραϊδία του Μάκβεθ:⁹ ρυτίδες, μπόχα, μαύρα νύχια και δόντια που κουνιούνται, κι όλα αυτά τυλιγμένα σε βρόμικα ή

---

2. Στην αρχαιοελληνική μυθολογία Τρωαδίτισσα μάντισσα, κόρη του Πριάμου και της Εκάβης, που προφήτευε πάντα σωστά τις συμφορές, μα ποτέ δε γινόταν πιστευτή.

3. Επίθετο της κάθε φορά μάντισσας-πρωθιέρειας του αρχαιοελληνικού δελφικού μαντείου-ιερού του Πυθίου Απόλλωνα, γνωστής ιδίως για τους συνήθως διαφορούμενους χρησμούς της.

4. Ονομασία διαφόρων γυναικών σε ποικίλες εποχές και περιοχές του αρχαίου κόσμου, που προφήτευαν ανερώτητες, συνήθως, συμφορές, και με δυσερμήνευτο τρόπο.

5. Κέλτισσα δρ(ο)υίδισσα πρωθιέρεια στην ομώνυμη όπερα του Μπελίνι.

6. Γερμανίδα μάντισσα του 1ου μ.Χ. αιώνα, που τιμήθηκε εν ζωή από τους Ρωμαίους, ενώ μεταθανάτια ανακηρύχτηκε θεά από τον λαό της.

7. Ομάδα ινδοευρωπαϊκών φύλων που εξαπλώθηκε από τη Μ. Ασία μέχρι την Ισπανία κι από την ανατολική Ευρώπη μέχρι τα βρετανικά νησιά.

8. Πιθανότατα οι πρώτοι Κέλτες και πάντως το κύριο κελτικό φύλο τους αιώνες πριν και μετά την έναρξη της χριστιανικής χρονολόγησης. Δες και την προηγούμενη υποσημείωση.

9. Τρεις μάγισσες που παίζουν ουσιώδη ρόλο στη σαιξπηρική εκδοχή της ιστορίας του βασιλιά Μάκβεθ.

ἐρασταί, τῆς Κασσάνδρας, τῆς Πυθίας καὶ τῆς Σιβύλλης, ὧν τοὺς χρησμοὺς ἠκροῶντο οἱ πρόγονοι ἡμῶν γονυπετεῖς, τῆς Νόρμας καὶ τῆς Βελλέδας, τῶν ὁποίων τὰ ἔχνη ἠσπάζοντο εἰς τὰ μονοπάτια τῶν δασῶν οἱ Κέλται καὶ οἱ Γαλάται· κατὰ δὲ τὸν μεσαιῶνα διώκεται ὡς ἄγριον θηρίον, οἰκεῖ τὰ σπήλαια καὶ τὰ ἐρείπια, ὁ λαὸς ἀναθεματίζει αὐτὴν διαβαίνουσιν, οἱ παῖδες τὴν λιθοβολοῦσιν εἰς τὰς τριόδους καὶ οἱ ἱερεῖς θάπτουσιν αὐτὴν ζῶσαν ἢ τὴν προσηλοῦσιν ἐπὶ φλεγούσης ἀνθρακιᾶς. Καὶ ὡς εἰ μὴ ἤρχον αἱ τόσαι ὀδύνη, οἱ ποιηταὶ ρίπτουσι κατὰ τῆς δυστυχοῦς τὸν σκληρότερον λίθον, παριστῶντες αὐτὴν πάντοτε ὡς ἄσχημον καὶ γραῖαν. Ἡ μόνη λέξις «Μάγισσα» εὐθὺς ἀνακαλεῖ εἰς τὸν νοῦν τὰ φρικαλέα ἐκεῖνα γραῖδια τοῦ Μακβέθ, ρυτίδας, δυσωδίαν, μαύρους ὄνυχας καὶ κλονουμένους ὀδόντας, ταῦτα πάντα περιτυλιγμένα εἰς ρυπαρὰ ἢ

